



# Stiftelsen Hörjelgården

## Verksamhetsberättelse för 2021

---

### Bakgrund

Stiftelsen är verksam på Hörjelgården, en kringbyggd korsvirkesgård utflyttad från byn Hörjel 1814, som genom en donation ägs av Naturskyddsföreningen i Skåne sedan 1976. Här har ett ålderdomligt kulturlandskap bevarats och rekonstruerats. Med dess marker som grund bedrivs pedagogisk verksamhet och ekologisk forskning. Sedan 2019 är Stiftelsen också ansvarig för skötseln av Everöd 5:5, en naturbetesmark med biologiska värden snarlika Hörjelgårdens.

### Stiftelsen Hörjelgårdens styrelse under 2021

#### Styrelse:

Bengt Nihlgård	<i>prof. emeritus, LU</i>	<i>ordförande</i>
Hjalmar Dahm	<i>Naturskyddsföreningen i Skåne</i>	<i>v ordförande</i>
Lars-Göran Lillvik	<i>Naturskyddsföreningen i Lomma-Bjärred</i>	
Lanny Göransson	<i>Naturskyddsföreningen i Lomma-Bjärred</i>	
Ingmar Jönsson	<i>Naturskyddsföreningen i Tomelilla</i>	

Vid Naturskyddsföreningen i Skånes årsstämma i april 2021 valdes ovan nämnda styrelsemedlemmar fram till nästa ordinarie stämma (april 2022). Sedan stiftelsens styrelsemöte den 4 juni 2013 har Bengt Nihlgård varit ordförande och i april 2019 blev Hjalmar Dahm vice ordförande. Styrelsen sammanträdde formellt vid två tillfällen under 2021: 15/2 samt 4/12.

Annika Ekström har varit ekonomisk handläggare under året, tillsammans med Olle Lindeberg som kassör på Naturskyddsföreningen i Skåne. I övrigt har allt arbete för stiftelsen skett ideellt. Härvid kan nämnas styrelsemedlemmarnas insatser för den kontinuerliga skötseln, särskilt Lanny Göranssons enorma insats för SAM-ansökningar, samt Hjalmar Dahms insatser för föreningen Hörjelgårdens Vänner. Flera från vänföreningen har bidragit praktiskt på Hörjelgården vid ett antal publika dagar. Information om planerade publika dagar har genom Hjalmar Dahms försorg utannonserats på Facebook och Naturskyddsföreningens hemsida och skickats till medlemmarna i Hörjelgårdens Vänner. Fortsatta pandemiregler har omöjliggjort skolbesök i normal omfattning.

---

**HÖRJELGÅRDEN**  
Tel. 046-335651 / 0733 260 172  
Org.nr: 845001-8125

**Postadress:**  
Box 1013  
221 04 LUND

**Besöksadress:**  
Hörjelgården  
Åsperöd, Sjöbo

[www.skane.naturskyddsforeningen.se/horjeldigarden/](http://www.skane.naturskyddsforeningen.se/horjeldigarden/)

# Verksamheten på Hörjelgården och dess mål

## **Biotop- och artbevarande samt kulturmiljövård**

En viktig del av Hörjelgårdens arbete är praktisk natur- och kulturmiljövård i form av skötsel och bibehållande av värdefulla biotoper från 1700- och 1800-talens skånska kulturlandskap. Markvården syftar dels till att behålla de natur- och kulturmiljövärden som finns, dels till att öka utrymmet för trängda arter som är beroende av traditionell hävd. Markerna ger en bild av det typiska förskifteslandskapets betade utmarker, samt inägornas ängar och odlingar. Hörjelgårdens idag mycket små åkrar brukas i form av *tresäde*, det odlingssystem som förekom i Hörjels by före enskiftet 1814. Detta innebär tre åkervångar, varav två ”ligger inne”, d.v.s. skyddas från bete, två år av tre. En vång sås med korn och lin (vårsådd), en annan med råg (höstsådd), medan den tredje vången ligger i träda eller utnyttjas för lin och biblommor. Den odlade arealen är att betrakta som ”musealt” åkerbruk.

På Hörjelgården finns en gammal stubbskottsäng och en översilningsäng. På dessa är det efterbete efter skörd. En ängsvång ligger i området mellan översilningsängen och västra åkervången. Den används för träning i lieslätter och naturvårdsbränn på våren när det är möjligt, liksom ängsvången öster om gården.

*Stubbskottsängen* är en äng där träd och buskar avverkas med en kort omloppstid (i vårt fall 12 år). På så vis ger ängen förutom hö även klenvirke till hägnader och brännved. Efter att ha vuxit igen till närmast slutet skog, återskapades Hörjelgårdens stubbskottsäng successivt under perioden 1982-1996. Därefter har alla stubbskott inom en av de tolv delytorna av ängen avverkats varje år i februari/mars. *Översilningsängen* är en träd- och busklös äng, vilken under våren varannan vecka från mitten av mars till början av maj sätts under vatten. Vattnet tas dels från bäcken i stubbskottsängen, dels pumpas det upp ur Snavabäcken och fördelas över ängen med hjälp av grunda diken som leder vattnet ut över marken. Syftet med denna historiska bevattningsteknik är att höja produktionen med hjälp av den växtnäring som vattnet för med sig. Torra vårar är bevattningseffekten tydlig då den gynnar florans tillväxt. Översilningen pågår i genomsnitt i sex dygn vid varje tillfälle, med i genomsnitt 7 dagars uttorkningsperiod däremellan. Höet skördas i augusti av arrendatorn och följs av efterbete.

## **Ekologisk forskning**

Forskning på Hörjelgården är främst knuten till kulturlandskapets arter och biotoper. Förändringar i vegetationen vid återskapandet av det äldre kulturlandskapet har studerats sedan början av 1980-talet. Torråret 2018 satte tyvärr stopp för uppföljningarna då det mesta torkade ut. Några nya växtanalyser gjordes under 2020, men sedan dess har de fått vila. Artinventering av insekter har under året bedrivits av Entomologiska Sällskapet i Lund. Förekomsten av vilda djur har studerats av Hjalmar Dahm med hjälp av viltkamera. Forskningen drivs huvudsakligen i Stiftelsens och Hörjelvännernas regi i samarbete med forskare vid Lunds Universitet, ibland med stöd av länsstyrelsen i Skåne.

## **Natur- och kulturskola**

Hörjelgården nyttjas för pedagogisk verksamhet. Gårdens historiska marker och forskning utgör bra grund för undervisning. Härigenom sprids kunskap och intresse för det äldre kulturlandskapets biotoper och man kan synliggöra samspelet mellan människa och landskap. Corona-pandemin under 2020/2021 satte dock stopp för mycket av lägerskolor, studiedagar, natur- och miljövårdskurser. Några guidningar och praktiska naturvårdsdagar har dock kunnat genomföras som vanligt (Bilaga 4). Lägerskoleverksamheten har alltså varit nästan helt inställd och vi har inte haft någon avlönad natur- och kulturguide. En natur- och kulturguide har dock via Stiftelsen alltid engagerats för genomförande av de lägerskolebesök som önskat hjälp.

Vår målsättning är att ett besök på Hörjelgården dels ska ge en historisk bakgrund och upplevelse av hur olika brukningssätt format och formar landskapet, dels visa den stora biologiska mångfald som är knuten till det äldre kulturlandskapet. Meningen är att eleverna ska få en inblick i naturens kretslopp och hur människan påverkar miljön. Förhoppningsvis ska ingen pandemi sätta stopp för lägerskolebesök under 2022.

# Verksamheten på Hörjelgården 2021

Nedan sammanfattas verksamheten för det gångna året. I Bilaga 1 finns ekonomisk årsredovisning, i Bilaga 2 redovisas årets totala besöksgrupper och andra aktiviteter, i Bilaga 3 visas nerlagt ideellt arbete och i Bilaga 4 pedagogisk verksamhet på Hörjelgården.

## Mark- och byggnadsvård samt forskning/utbildning

Trots att stiftelsen på grund av brist på ekonomiska medel under hösten 2008 tvingades säga upp den personal som länge arbetat med markvård och forskning har efter detta datum, på ideell basis, både de mest nödvändiga sysslorna blivit utförda. Totalt har drygt 2000 arbetstimmar lagts ner, allt ideellt (Bilaga 3). Grovt räknat kostar skötseln av marker och byggnader nästan en halv miljon per år.

### Markvård

Under året odlades höstråg i den *Södra vången* och i den *Norra vången* odlades lin och korn. Linet används i den pedagogiska verksamheten och skördades för hand. Linet växte perfekt men kornskörden utnyttjades inte, medan rågen växte utmärkt. Den *Västra vången* låg egentligen för träda men fick insått honungsört. I åkrarna finns dessutom en del sällsynta åkerogräs insådda, exempelvis klätt, råglösta och kalvnos.

I februari/mars skördades stubbskotten i den nordligaste delen av *stubbskottsängen* som stod i tur att avverkas. Ängen risades (fagades), dvs fallna löv och kvistar avlägsnades i månadsskiftet mars-april. Förslåtter av älggräs behövdes inte under året och slutlig höstslåtter utfördes i hela ängen i augusti. Höet gick mest till foder till arrendatorns kor, medan resten komposterades. Ängen efterbetades under hösten med nötkreatur under ett par veckor.

*Översilningsängen* slogs under augusti månad och betades därefter. Sedan ängen togs i bruk år 1987 och fram till 2008 har utvecklingen av flora och produktion noterats. Ängskallra (*Rhinanthus minor*) är halvparasit på gräs. Den har ökat kraftigt de senaste åren och håller synbart tillbaka gräsproduktionen.

Av *utmarken* (betesmarken) utgörs drygt två hektar av naturbetesmark som aldrig varit uppodlad eller tillförts näring utifrån. Det gör att den har en rik och värdefull växt- och svampflora och fauna. Andra delar har varit uppodlade och mer eller mindre stallgödslade i gången tid. Betesdriften är utarrenderad och sker med nötkreatur. Betsdjuren har haft tillgång till dessa betesmarker, men de släpps inte in i naturbetesmarkerna förrän mycket av örtblomningen passerat. Den östra ängen har bränts och har varit avstängd från bete under sex år nu. Den har krävt röjning mot slån och björnbär. Ängsvången strax norr om översilningsängen har också bränts, sedan använts för lieslåtter och slutligen efterbetats tillsammans med översilningsängen. Trots bete växer naturbetesmarkerna på flera ställen igen med slån och under senare år har björnbär blivit allt vanligare och kräver nerhugning varje år. Stora områden har röjts under året och måste även i fortsättningen röjas årligen.

Delar av *flätgäreshägnaderna* som genom åren byggts på Hörjelgården har förbättrats under året. Bitar med *slånbuskgäret* (*risagäret*) nära gården har också förbättrats.

I *trädgården* har Tommy Nordgren påbörjat en förnyelse av trädgården för att ta tillvara fr a gammeldags perenner och för femte året i rad avgränsades och odlades en kålträdgård, inkluderande gammeldags morötter, bönor och ärter. Frömaterialet kom från NordGen och Runåbergs. I trädgården finns också en *fjärilsträdgård* bestående av en avdelning med värdväxter för skånska dagfjärilar, samt en ”nektarrestaurang” med ett urval för fjärilar lämpliga nektarväxter. Gången i denna del av trädgården har inhägnats med ett lågt flätgäre.

### Stölder

Det under 2020 uppsatta körhindret mitt i infarten i form av en nergjuten stål stolpe, låst med hänglås, förstördes under hösten 2021. En ny svängbar grind har inköpts och kommer sättas upp under våren. Detta för att undvika stölder som var många under 2018-19.

### Byggnadsvård

Halmtaket på västra logen är i behov av ett skikt av halm ovanpå det nu liggande ganska tunna lagret halm. Detta arbete har uppskjutits pga pandemin och vi söker fortfarande efter lämplig halmtäckare.

Byggnaderna har i övrigt underhållits genom kalkning av väggar och tjärning av trätytor.

### Forskning

Vetenskapliga försök och dokumentation bedrevs fram till 2009 fortlöpande i markerna; inom vissa projekt med årligen återkommande fältarbeten och inom andra projekt med längre tidsintervall. Fortsatt uppföljning är helt beroende av projektmedel för desamma. Medel erhöles 2018 av länsstyrelsen för uppföljning av vegetationen i ett antal fasta provtytor, men då vegetationen torkade in redan i maj 2018 lades denna undersökning ner, men kommer förhoppningsvis kunna genomföras av nya krafter framöver.

Exempel på forskningsprojekt av långsiktig karaktär som i framtiden borde revideras är:

1. Successionsstudier i en ädellövskogsyta lämnad åt fri utveckling (1980–2008)
2. Vegetations- och produktionsstudier i en återskapad stubbskottsäng (1982–2008)
3. Vegetations- och produktionsstudier i en återskapad översilningsäng (1987–2008)
4. Vegetationsdynamik i samband med röjning i en naturbetesmark (1995–2008)
5. Återskapande av biologisk mångfald i betesmark (2003–2008).

Det saknas sammanfattande publikationer kring dessa undersökningar och uppföljningar efter 2008 är önskvärda. Studier har genomförts avseende markernas och vattnens näringstillstånd, liksom mätningar av växtproduktion och näringsomsättning i stubbskottsäng och stengården. Resultaten från dessa arbeten redovisas i smärre rapporter som ligger tillgängliga på hemsidan. Så länge Ulf Lundwall levde gjordes publicering avseende framför allt insekter.

### **Pedagogisk verksamhet**

Även under 2021 har den pedagogiska verksamheten riktad till skolor varit liten pga corona-pandemin. Ett fåtal besök har dock gjorts och genom lärar-besök med kamera i fält har distans-utbildning också kunnat genomföras (Bilaga 4). Genom Hjalmar Dahms flitiga filmande, bl a med hjälp av en uppsatt vilt-kamera i naturbetesmarken, har sammanställts smärre filmer som speglar naturen och kulturen på Hörjelgården. Totalt finns på Youtube inte mindre än 18 avsnitt som flitigt används vid den distansundervisning som ges idag vid skolor.

Vi har som vanligt öppnat gården och dess marker för grupper från universitet, högskolor och andra kurser (Bilaga 4). Även andra organisationer har dock anordnat läger och kurser på gården (Bilaga 2). Totalt har vi registrerat drygt 600 externa dagsbesök.

### ***Målgrupper***

Hörjelgården har under året haft ca 250 dagsbesök i den utomhuspedagogiska verksamheten, vilket är mindre än normalt, men mer än 2020. Tiden som eleverna tillbringat på gården kan beräknas till drygt 4670 timmar, en kraftig ökning jämfört med föregående år.

Antalet guidade turer (bl.a. från högskolor och föreningar) har under 2021 också varit mindre än normalt men mer än 2020. Högskolan i Kristianstad besökte gården sent på året.

Även under 2021 kunde ett ovanligt stort antal oregistrerade besökare ses, som utnyttjar Hörjelgårdens marker för vandring och även grillning vid våra grillplatser och övernattnig i vårt vindskydd.

Dessutom kommer boende i närheten nästan dagligen till Hörjelgården för att rasta sig själva eller sina hundar, eller för att visa barn och barnbarn hur det såg ut på landet ”på farfars tid”.

### **Externa kontakter och samarbete**

#### ***Hörjelgårdens Vänner***

Vänföreningen, som bildades 2009, har spelat en viktig roll under året, bland annat som ekonomisk buffert. Föreningen har bidragit med både pengar, material och arbetsinsatser till verksamheten. Medlemmarna har således flitigt deltagit i praktiska arbetsdagar både ute i markerna och med skötseln av husen. Till ordförande i föreningen utsågs under 2021 Hjalmar Dahm, som även sitter i Stiftelsen Hörjelgården.

#### ***Nätverk: Naturskoleföreningen***

Hörjelgården är medlem i detta nätverk som är ett forum för landets ca 100 naturskolor, för utbyte av erfarenheter och fortbildning inom främst utomhuspedagogik.

### ***Nätverk: SNOK (Sydsvenska Natur- Och Kulturgårdar)***

På initiativ av Hörjelgårdens vänförening har ett samarbete etablerats mellan flera sydsvenska natur- och kulturgårdar i syfte att sprida gemensam information och dela erfarenheter. Även detta år ställdes det planerade mötet på Ire-gården i Blekinge in pga pandemin. Det pågående arbetet med en gemensam SNOK-bok har dock fortsatt under året, genom engagemang av Urban Emanuelsson, Maria Petersson, Sven Jensén och Joachim Regnell.

### ***Entomologiska sällskapet***

Hörjelgården har blivit en uppskattad lokal för insektsanalyser och för femte året i rad besökte ett antal entomologer gården för sökningar och analyser. Flera nya arter identifierades.

### ***Länsstyrelsen och Jordbruksverket***

Länsstyrelsen hade i samarbete med stiftelsen och vänföreningen planerat fem naturvårdskurser på Hörjelgården under 2020, som alla ställdes in pga pandemin men kunde genomföras under 2021. Länsstyrelsen tar i sin tidskrift "Smart Landsbygd" upp alla planerade kurser och skickar varje månad ut digital information även om övriga aktiviteter runt om i Skåne inklusive alla publika evenemang på Hörjel. Länsstyrelsen genomför också på uppdrag av Jordbruksverket inventeringar som underlag för de stöd som söks i SAM-ansökan för både Hörjelgården och Everöd 5:5.

### ***Kontakt med massmedia***

Den lokala pressen och främst Ystads Allehanda brukar bevaka aktiviteterna på Hörjelgården, men hade inte mycket att publicera från Hörjel under året.

### **Evenemang och verksamhet riktad till allmänheten**

Under 2021 genomfördes trots pandemin ett omfattande program med utomhusaktiviteter riktade till både allmänhet och föreningsmedlemmar. Dessa besök och publika aktiviteter redovisas i Bilaga 2.

### **Övrigt**

#### **Hörjelgårdens hemsida, information mm**

Hörjelgården har en välbesökt hemsida med information om Hörjelgårdens marker, forskningen, den pedagogiska verksamheten, publika arrangemang, artlistor m.m. Direktlänk till hemsidan: <http://skane.naturskyddsforeningen.se/horjeldigarden/>. Hemsidan uppdateras kontinuerligt med hjälp av Caroline Grantz på Naturskyddsforeningen. Vidare finns det en "grupp" på Facebook, *Hörjelgården*, som har 460 medlemmar. Hjalmar Dahm sköter denna. Via sidan kan vi snabbt nå ut till medlemmarna, kalla till olika arbetsdagar och informera om nyheter. Informationsfoldern, producerad av vänföreningen, utgör fortfarande ett bra redskap i marknadsföringen.

#### **Skötselplan**

Vänföreningens f.d. ordförande, Ulf Lundwall, utarbetade en detaljerad skötselplan under 2011 och denna revideras successivt. Den är ett viktigt styrdokument och kan laddas ner från hemsidan.

#### **Filmer om Hörjelgården**

På Youtube finns idag 18 små filmer av Hjalmar Dahm, som beskriver natur och verksamhet på gården.

#### **Brandskyddsarbete**

Brandgenomgångar med övernattande grupper är obligatorisk och en övernattningsledare utses varje gång som brandansvarig. Släckare och brandvarnare kontrolleras regelbundet.

#### **Vatten och avloppsanläggning**

Dricksvattnet kontrollerades genom analys av såväl mineraler som bakterier under 2017 och vattnet är godkänt, varför Hörjelgården uppfyller krav som ställs från kommunen.

### **Slutord**

Under året 2021 har planerad verksamhet, bortsett från skolbesök, kunnat genomföras i stort sett enligt planerna. Markerna och husen har kunnat skötas genom främst ideella insatser (Bilaga 3).

## Verksamhet på Everöd 5:5 och dess mål

Everöd 5:5 ligger strax söder om Skånes Tranås och består av en 10 ha stor betesmark, främst naturbetesmark, på vilken Skånes Naturvårdsförbund enligt donationsönskemål försökte plantera med bok under 70-80-talen. Detta misslyckade dock och främst björkar och ett parti med ek kunde etableras. I ett fuktigare parti lät Naturskyddsföreningen gräva ett viltvatten, som blivit ett värdefullt inslag i området. Under björkarna var tanken att bok successivt skulle etableras med tiden. Området har sedan dess betats av nötkreatur genom arrendatorer. Sedan 2018 har arrendeavtal undertecknats med Ferrius Jordbruk AB (org.nr 556394-3215), som idag enbart underhåller stängsel.

Sedan bokskogslagen tillkom på 90-talet, samtidigt som ängs- och naturbetesmarker blivit alltmer ovanliga, har målsättningen emellertid gått över i att försöka bibehålla så mycket som möjligt av den öppna naturbetesmarken. En första gallring av björkskogen genomfördes således 2017 och under 2021 avverkades merparten av björkarna och en del av ekarna. En naturbetesmark med glest stående träd, med äldre framför allt ekar i kanterna, är nu målsättningen. Ett litet centralt parti där ett torp en gång verkar ha legat, kommer dock även i fortsättningen vara ett igenvuxet parti, som med viss röjning får sköta sig själv under betestryck. Detta gäller även den nu uppvuxna ekdungen i sydväst. För att förbättra avrinningen från öster om liggande åkermark förbättras en gammal dränering mot den grävda dammen.

# Verksamhetsplan för 2022

Under 2022 planeras f n inte att anställa någon *deltidsanställd natur- och kulturguide* för att ta hand om eventuella besökare. Den pedagogiska verksamheten förutsätts likväl kunna bedrivas året runt, då såväl styrelsemedlemmar som enstaka Hörjel-vänner har lovat att ställa upp om det skulle behövas. Bokningen sköts på ideell basis av Hjalmar Dahm.

Flera *publika arbetsdagar*, totalt 20 stycken, har åter planerats i samarbete med vänföreningen för att engagera frivilliga krafter i skötseln av gården och dess marker. Röjningsbehoven är kontinuerliga och flera stengården är i behov av såväl renovering som röjning. Naturvårdsbränning kommer genomföras i den mån vädret tillåter. Flätgårderna utmed infarten kommer att restaureras successivt, liksom risgårderna.

Museijordbruket på de tre vångarna kommer fortsätta, men *råg och korn*, men också med ett parti *honungsört och klöver*, och en liten del *linodling* i samarbete med Edeli Leijerstam som testar linsorter lämpliga som spånadslin.

*Högskolekurser* i samverkan med Kristianstad Högskola samt *tre länsstyrelsekurser* är inplanerade under vårterminen i samarbete med vänföreningen. Höstens länsstyrelsekurser söks under april månad.

Under året kommer vi att arbeta vidare med *byggnaderna*, fr a med halmtaket som inte har blivit vidgjort under de två pandemiåren, trots positiva utfästelser. Vi skall också underhålla de tjärade och vitmålade ytorna och vi hoppas kunna söka pengar för renovering av östra längan.

En *väggrind* vid infarten kommer att installeras. Den inköptes i vintras och ska gjutas fast när frostnätterna är över. Nya stölder har vi dock inte kunnat notera under året, men den gamla vägstolpen som hindrade bilinfart, förstördes under senhösten av någon.

Inom samarbetsgruppen *Sydsvenska Natur- Och Kulturgårdar (SNOK)* har en diger dokumentation av gamla kulturgårdar i Skåne, Blekinge och Halland utförts av fr a Urban Emanuelsson, med Sven Jensén och Joachim Regnell som redaktörer. Pandemin har orsakat fördröjning, men förhoppningen är att det ska tryckas en bok under sommaren.

På Everöd 5:5 skall under året flisning av grenmaterial utföras så fort det är möjligt och därefter skall utbyggnad av en inhägnad P-plats göras. Under året planeras dessutom en vandringsled utläggas och information uppsättas.

## Bilagor

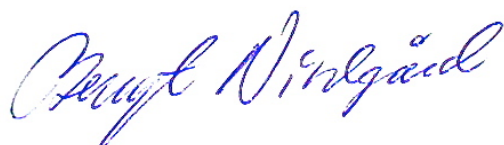
Bilaga 1. Ekonomisk årsredovisning 2021

Bilaga 2. Aktiviteter som statistik 2021

Bilaga 3. Ideellt arbetade timmar 2021

Bilaga 4. Pedagogisk verksamhet 2021

Verksamhetsberättelsen för 2021 och Verksamhetsplanen för 2022 bekräftades av Stiftelsen Hörjelgårdens styrelse den 10 mars 2022.



Bengt Nihlgård  
Ordf. Stiftelsen Hörjelgårdens styrelse